

Књижевне новине, бр. 1105–1106, Београд, 1–31. 05. 2004.

Позоришна Библија

„Натјашастра“, превод, предговор и адаптација Илеана Ћосић, приредио др Радослав Лазић, Београд, 2003.

Једно од најзначајнијих дела за разумевање историје и развоја позоришне уметности, «Натјашастра», постала је у скраћеном издању доступна и нашим читаоцима. Оцу најстарију индијску теорију драме и позоришта адаптирала је, превела са енглеског језика и предговор написала Илеана Ћосић, а за објављивање је приредио и објавио као самостално издање професор Драгослав Лазић.

У писаном облику, на санскриту, «Натјашастра» се појавила у 2. веку нове ере, али се сматра да је настала у усменом предању у 3. веку пре Христа. Дело се приписује Бхарата Муни, што у преводу значи Бхарата глумац, а назив дела Натјашастра или Бхараташастра значи Приручник за глумце.

Иако је превасходно намењена глумцима, «Натјашастра» представља једнако важно дело и за драмске писце и редитеље, јер говори о књижевним, техничким и естетским аспектима стварања уметничке представе, укључујући музику и игру, па је према томе намењена и певачима и играчима.

«Натјашастра» је заправо, класична теорија драматургије, режије, глуме, сценског време/простора, плеса и музике – сложене уметности позоришта, њена историје, техника и естетика.

Да би се схватило порекло «Натјашастре» треба кренути од самог мита о настанку позоришта.

У време свеопштег моралног посрнућа људи, требало је пронаћи неко средство које би допринело оздрављењу човечанства тако што би се истовремено задовољила и чулна и духовна страна људске природе. Тако је Врховни творац сведржитељ – Брама начинио пету Веду о позоришној представи спојивши извесне елементе из четири постојеће Веде. Тај пети текст, првенствено посвећен принципима драмског стваралаштва и сценске уметности, предат је Бхарати, људском бићу који је уз помоћ својих стотину синова и више небеских плесача које му је послао Брама, упризорио прву позоришну представу.

Брама је нову творевину даровану људима објаснио као приказивање стања три света. Она садржи етичке циљеве живота – духовни, световни и чулни, његове радости и његове туге. Њоме су обухваћене све емоције, све мудрости и све уметности.

За разлику од прве четири које су биле забрањене за ниже касте, ова пета Веда посвећена је свим људима. По легенди пета Веда је настала у време када су се људи превише предавали чулним уживањима и тонули у

пороке и ниска осећања. Тако је настала потреба за «забавом која би била и аудитивна и визуелна».

Овај нови род створен је са циљем да буде: поучан за све, кроз приказану радњу стања и помоћу осећања. Исто тако пружиће олакшање несрећним особама погођеним тугом, болом или премором, а и допринеће да се поштује дужност, да се одрже слава, дуг живот, духовно и опште добро и да се народ образује.

По «Натјашастри» драма омогућава да се прикажу све области људског знања и сви видови људске природе. Циљ драме је и да ослободи дух свих осећања која га муче и тиште човека, што се постиже помоћу «стања», да га образује што се постиже помоћу «осећања» која подстичу на размишљање. Стања и осећања су међусобно чврсто повезана и није могуће установити редослед по коме се јављају, јер осећања представљају извор свих стања, а стања извиру из осећања.

Суштински циљ естетике индијског позоришта јесте да публику одвоји од спољашњег света и уведе је у стање заједничког уживања.

Занимљиво је уочити да се функција и крајњи циљ индијског позоришта поклапа са функцијом и крајњим циљем античког позоришта. Садржај «Натјашастре» чине поглавља: порекло драме, опис позоришта зграде, доношење жртава боговима и дарови, опис плесне нумере, уводни део представе, осећања, емотивна и остала стања, покрети руку и ногу, покрети шаке, покрети осталих делова тела, кари покрети, мандала покрети, држање и став на сцени, подела позорнице на зоне и локални обичаји, правила прозодије, правила метрике, сценска дикција, правила употребе језика, начин обраћања и интонација, категоризација драмских дела, драмски заплет, стилови, костим и шминка, основе драмске представе, начин опхођења са куртизанама, начин приказивања специфичних облика, драмски заплет, гледалац успех драмске представе.

Првобитан обредни и синкретички карактер уметности, можда се најбоље види управо на примеру индијског позоришта.

Као божанска творевина све у позоришном чину, има јасно утврђено значење не измењено до данас. Пођимо од саме позоришне зграде која се сматра сакралним објектом под заштитом богова. Њена изградња се одвија на основу детаљно разрађених архитектонских правила, уз пратњу прецизно одређених ритуала. Сама позорница подељена је на зоне одигравања драмске радње. Наиме, свака зона означава одређени простор, односно место на коме се одиграва драмска радња: затворени простор, изван затвореног простора, у близу или далеко од затвореног простора. Тачно је утврђен изглед позорнице, гледалишта, гардеробе.

Време одржавања предств такође игра важну улогу. Тема предств је диктирала и време њеног одржавања: јутаро, преподне, поподне или вече. Распоред представа је утврђен на основу познавања људске природе и њене способности да у одређено време дана или ноћи, најбоље прихвати одређена стања и осећања, ужива или се идентификује са њима.

Представа је имала уводни део који је ритуалног карактера и одвијао се у девет фаза уз пратњу одређене музике уз учешће певача скривеног иза завесе.

Главни елементи представе су:

- приказивање осећања
- приказивање стања
- хистрионичко извођење
- приступ, односно концепција сценског призора,
- стил сценског извођења
- музика, инструментална и вокална
- успех као главни циљ
- позорница као обавезно место одигравања сценског догађаја.

Осећања произилазе из стања и пресудна су за разумевање и доживљај сценске радње. Психологија личности се испољава и дефинише на основу осам типова осећања, а она се и метафорично означавају бојама. Еротско осећање, осећање гнева, херојско и осећање мржње основна су осећања из којих произилазе остала.

Приказивање стања помоћу речи, гестова и откривање нарави, односно темперамента личности комада омогућује гледаоцу да схвати поруку представе. Постоји четири доминантна стања (љубав, смех, туга, гнев) од којих нека имају и варијанте.

Преношење значења путем покрета, запањујуће је сложено. У извођењу покрета на сцени укључени су: глава, руке, усне, груди, бокови, стопала, очи, нос, обрве, доља усна и брада. Поруке се овим деловима тела преносе читавим сложеним комплексом покрета, односно гестова.

Може се рећи да се у овом делу индијског позоришта заправо налазе корени плеса као сценске уметности, па и европског класичног балета.

Држање глумца на сцени, начин хода, такође носи одређену поруку и у складу је са ликом који глумац тумачи. Ход је у складу и са друштвеним положајем који лик заузима, али и са осећањима која се приказују.

Костим, шминка и маска спадају у спољне ознаке карактера и у саглашене су са сценским покретима и гестовима. У «Натјашастри» постоје и тачно прописане комбинације предмета, употребе декоративних елемената, шминке и маске које носе одређено значење и поруку, али и карактеризацију лика.

За разлику од европског позоришта које се од свог античког позоришног темеља до данас веома изменило, индијско позориште је до данас засновано на строго постављеним правилима из пете Веде, правилима која су тумачена и образложена управо у «Натјашастри». Зато да би се успешно пратила и разумела представа индијског позоришта неопходно је огромно предзнање саме публике.

Ово дело које по свом значају стаје у ред најзначајнијих дела светске театрологије, пре свега Аристотелове *Поетике* и *Кинеским позоришним трактатима* из Пекиншке опере, омогућава да допремо до најстаријих корена позоришне уметности. Зато с правом ову књигу можемо назвати позоришном Билијом.